

Preadvies
Verkenningcommissie
kunsvakken

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Preadvies

**Verkenningcommissie
kunstvakken**

Juli 2011

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2011 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

Auteurs: Leden Verkenningcommissie kunstvakken

Informatie

SLO

Afdeling: tweede fase

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 661

Internet: www.slo.nl

E-mail: tweedefase@slo.nl

AN: 3.5690.439

Inhoud

1.	Samenvatting	5
1.1	De nieuwe kunstvakken	5
1.2	Thema	5
2.	Inleiding	7
2.1	Wat is de opdracht?	7
2.2	Wat beogen we met dit preadvies?	7
3.	Uitgangspunten van de verkenningscommissie	9
3.1	Geluiden uit het veld	9
3.2	Uitgangspunten	10
3.3	Algemeen doel van de nieuwe kunstvakken	10
3.4	Elementen van een kerncurriculum voor de nieuwe kunstvakken	11
3.5	Differentiatie havo en vwo	12
4.	Examenvorm van de nieuwe kunstvakken	13
4.1	Het examenprogramma	13
4.2	Toelichting op het examenprogramma	13
4.3	Schematische weergave	14
5.	CKV en de nieuwe kunstvakken	17
5.1	Huidige situatie	17
5.2	Toekomst CKV	17
6.	Onderbouw, vmbo en de nieuwe kunstvakken	19
6.1	Onderbouw	19
6.2	Vmbo	19
7.	Docentenopleidingen en de nieuwe kunstvakken	21
	Literatuur	23
	Bijlage 1	25
	Bijlage 2	27
	Bijlage 3	29

1. Samenvatting

1.1 De nieuwe kunstvakken

De commissie stelt voor de bestaande vakken oude stijl en nieuwe stijl af te schaffen en per discipline een kunstvak in te voeren, gedifferentieerd naar havo- en vwo-niveau.

De commissie hecht aan de wisselwerking en overeenkomsten tussen kunstdisciplines en hun cultuurhistorische en maatschappelijke context, maar stelt vanwege dreigende overbelasting en mogelijke disbalans tussen theorie en praktijk geen afzonderlijk cultuurhistorisch vak¹ voor.

De nieuwe kunstvakken bestaan uit:

- a. het praktijkdeel deel van de gekozen discipline (met mogelijkheden tot interdisciplinair werken);
- b. de vaktheorie (de specifieke kennisdomeinen van de vakdiscipline, het begrippenkader voor receptie en reflectie, en de kennis van de historische ontwikkeling in het betreffende vakgebied);
- c. elementen uit de cultuurhistorie van de 20ste en 21ste eeuw gericht op de ontwikkeling van de kunsten.

1.2 Thema

De commissie streeft nadrukkelijk naar een optimale verbinding tussen theorie en praktijk, onder andere door het werken met een thema dat geïnspireerd is door de kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw. Het thema krijgt een praktische vertaling in de vakdisciplines en zorgt voor focus op en inperking van de lesstof. Het thema krijgt een plaats in zowel het theoretische als het praktische deel. Dit waarborgt enerzijds de mogelijkheid om alle kunstdisciplines in onderlinge samenhang aan de orde te stellen en anderzijds de mogelijkheid om per discipline (praktijk en theorie) voldoende diepgang aan te brengen.

De leerlingen beoefenen kunst in de eigen discipline binnen de context van het thema, ze maken bijvoorbeeld een kunstwerk of een theaterproductie of ze spelen muziek. Waar mogelijk en gewenst werken zij interdisciplinair samen en bestuderen ze de cultuurhistorische ontwikkeling vanuit multidisciplinair perspectief. De kandidaat werkt een gegeven discipline-overstijgende probleemstelling (of andere opdracht voortvloeiend uit het thema) uit met middelen van zijn gekozen vakdiscipline. Hij kan ervoor kiezen dit te doen in samenwerking met anderen, al dan niet in multi- of interdisciplinaire samenhang. Hij maakt het ontwerp- en maakproces zichtbaar met behulp van media naar keuze.

De commissie stelt voor om vier kunstvakken te blijven onderscheiden:

- beeldende vormgeving
- dans
- drama/theater
- muziek.

¹ Vergelijkbaar met (deel van) Kunst Algemeen

2. Inleiding

2.1 Wat is de opdracht?

De Verkenningcommissie Kunstvakken² heeft tot taak voorstellen te doen voor de ontwikkeling van de kunstvakken in de Tweede fase van havo en vwo. Hieronder worden de motieven van het ministerie van OCW voor het geven van deze opdracht kort beschreven.

1. De huidige historisch gegroeide tweedeling in de kunstvakken dient 'met het oog op de toekomst' te worden herbezien door een deskundige commissie. Op dit moment bestaat er namelijk een tweedeling in de kunstvakken in de bovenbouw van havo en vwo in:
  - a. de zogenoemde 'traditionele' vakken: muziek, tekenen, handvaardigheid en textiele werkvormen, en
  - b. de 'nieuwe' vakken, namelijk kunst (beeldende vormgeving), kunst (muziek), kunst (drama) en kunst (dans), al dan niet in combinatie met kunst (algemeen)³.

Scholen hebben vanuit hun autonomie de mogelijkheid om te opteren voor variant a of b, of een combinatie van beide varianten, bijvoorbeeld havo variant a en vwo variant b. Of muziek variant a en beeldend variant b.

2. De huidige examenprogramma's bestaan in hun kern al langere tijd. Aangezien de inhoud van alle vakken onder invloed van maatschappelijke veranderingen aan wijzigingen onderhevig is, ligt het in de rede om ook de inhoud van de kunstvakken kritisch te bezien.
3. Een derde aanleiding is de voortgaande discussie over de vorm van het eindexamen, mede in relatie tot de verhouding praktijk en theorie.
4. De ervaringen met de vernieuwde tweede fase (per 1 augustus 2007) met zijn aangepaste profielen voor havo en vwo wordt in 2012 geëvalueerd. Het eindadvies van de verkenningcommissie kunstvakken dient tijdig beschikbaar te zijn zodat het hierin meegenomen kan worden.

OCW heeft het kader geschetst met de volgende randvoorwaarden:

- a. Het advies dient helder en eenduidig te zijn, de huidige tweedeling tussen vakken 'oude' en 'nieuwe' stijl is niet langer houdbaar.
- b. Het advies moet gestoeld zijn op een reëel beeld van wat in het veld leeft, bij docenten, scholen en opleidingen, opdat het kan rekenen op voldoende draagvlak.
- c. Het advies kan geen opeenstapeling van wensen zijn. Er moeten verdedigbare keuzes worden gemaakt: geen overladenheid van examenprogramma's en geen grote financiële claims.
- d. Centrale praktijkexamens voor de kunstvakken zijn geen haalbare optie.

2.2 Wat beogen we met dit preadvies?

Dit preadvies is mede tot stand gekomen door de inbreng van en in dialoog met collega's in het land. Najaar 2010 en voorjaar 2011 is er in en met het veld gesproken en van gedachten gewisseld met docenten werkzaam in het voortgezet onderwijs en bij Cultuurprofiel scholen, docenten drama, docenten beeldend, docenten muziek, docenten dans, docentenopleiders en

² Bijlage 1: Samenstelling van de commissie

³ Bijlage 2: Korte historie kunstvakken in het voortgezet onderwijs

schoolleiders. Ook heeft de commissie gesproken met en advies ingewonnen bij collega's van organisaties en instellingen⁴.

Het preadvies biedt het veld de gelegenheid te reageren op de voorgenomen plannen zoals verwoord in dit preadvies.

De commissie wil zo reacties verzamelen in een stadium waarin de ideeën nog niet volledig zijn uitgekristalliseerd, opdat deze kunnen worden meegenomen in het definitieve advies.

Dit preadvies wordt via de relevante kanalen verspreid, zoals de vakcommunities voor de kunstvakken, de organen van de docentenverenigingen en de vakbladen. De reacties op het preadvies worden tijdens een expertmeeting op 1 oktober geëvalueerd. Voor deze bijeenkomst worden de volgende personen uitgenodigd om feedback te geven: vakexperts, medewerkers en collega's van onder meer Cito, College voor Examens, vakverenigingen, personeelsorganisaties, VO-Raad, HBO-raad en VSNU. Op basis hiervan zal het definitieve advies worden geformuleerd.

⁴ Bijlage 3: Overzicht geraadpleegde organisaties en instellingen

3. Uitgangspunten van de verkenningcommissie

Binnen de door OCW geformuleerde opdracht en randvoorwaarden en na evaluatie van de gesprekken met het werkveld heeft de verkenningcommissie bij het opstellen van dit preadvies een aantal uitgangspunten geformuleerd die het voorstel inhoudelijk onderbouwen.

3.1 Geluiden uit het veld

De praktische component

Docenten hebben verschillende opvattingen over de gewenste inhoud van de verschillende kunstvakken. Over een ding was men het sterk eens, zoals bleek uit de veldraadplegingen en reacties. Het praktijkdeel is een onderscheidend en belangrijk onderdeel en moet dat ook in het nieuwe examenprogramma blijven. De commissie onderschrijft dit.

In het praktische gedeelte moet worden gestreefd naar evenwicht tussen kennis en vaardigheden. Leerlingen ontwikkelen en oefenen via maakprocessen hun creatieve en kritische denkvaardigheden, ze leren onderzoeken en ontwerpen en kunnen zich uitdrukken in kunst of door middel van kunst. Per kunstdiscipline kan dat evenwicht anders worden ingevuld. In het praktijkgedeelte kunnen leerlingen uit verschillende kunstdisciplines samenwerken in multidisciplinaire/vakoverstijgende opdrachten. Het 'hoe' valt onder de autonomie van de school en is daarom een keuze van vaksecties en docenten.

Theoretische component

De docenten denken bij de huidige kunstvakken verschillend over de theoretische component en vooral over de verhouding tussen vaktheoretisch gerichte kennis ('in de diepte') en multidisciplinaire, vakoverstijgende kennis ('in de breedte'). Ook wordt verschillend gedacht over het aandeel van cultuurhistorie hierbij.

Het kennisdomein van kunst en cultuur beslaat een zeer omvangrijk terrein van disciplines, subdisciplines, stromingen, stijlen en genres met elk een lange of korte historie die vanuit zeer verschillende invalshoeken en theoretische kaders kunnen worden benaderd. Elke afbakening en inperking zijn enigszins arbitrair. Docenten kunnen zelf in hun lessen zeer uiteenlopende, maar goed verdedigbare keuzes maken.

Keuzes maken

Op grond van de geconstateerde opvattingen in het veld en haar eigen afwegingen stelt de verkenningcommissie vast dat er duidelijke keuzes moeten worden gemaakt met betrekking tot de inhoud van het examenprogramma voor de nieuwe kunstvakken in de tweede fase van havo/vwo.

De commissie stelt daarom voor een kerncurriculum te ontwikkelen.

Het kerncurriculum beschrijft 'wat' er minimaal aan kennis en vaardigheden geleerd moet worden. Het kerncurriculum biedt de docenten de ruimte om ook zelf invullingen aan te dragen voor de vormgeving van het vak en eigen keuzes te maken 'hoe' de stof geleerd kan worden.

Het kerncurriculum fungeert als referentiekader voor de vakspecifieke theorie van het gekozen kunstvak en voor de vakoverstijgende theorie en cultuurhistorische ontwikkeling van de kunsten in de 20ste en 21ste eeuw.

Dit referentiekader (kennisbasis) bevat de examenstof per discipline met in elk geval een (beperkt) aantal basisconcepten ten behoeve van de perceptie, receptie en reflectie (analyse) en een (beperkt) aantal historische stromingen. Scholen en docenten kunnen deze vaktheorie eventueel zelf uitbreiden.

3.2 Uitgangspunten

Het voortgezet onderwijs heeft zowel een socialiserende als een kwalificerende taak en veronderstelt voor elk vak een richtinggevende kennisbasis. De kunstvakken bereiden leerlingen voor op volwaardige deelname aan de maatschappij als culturele burgers. De kunstvakken dragen bij aan algemene competenties, zoals creatief denken, probleemoplossend denken en procesmatig werken. Daarnaast kwalificeren de kunstvakken leerlingen ook voor vervolgstudies op het gebied van cultuur en maatschappij, onderwijs, kunst, creatieve industrie, vormgeving, techniek et cetera. Dit heeft geleid tot de volgende uitgangspunten voor een nieuw examenprogramma:

1. Handhaven van een centraal examen.
2. Handhaven van het vak CKV, waarbij alle leerlingen kennis maken met kunst en cultuur middels activiteiten en een curriculum met een duidelijke stofomschrijving. CKV dient daarbij een steviger kennisbasis te krijgen met een duidelijker omschrijving van en eisen aan het domein kennis van kunst en cultuur. Afsluiting van het vak CKV met een (deel)cijfer in het schoolexamen, als onderdeel van een combinatiecijfer, geeft een impuls aan kwaliteitsverbetering.
3. Recht doen aan de eigenheid van de verschillende kunstdisciplines, maar ook stimuleren van discipline overstijgende samenwerking.
4. Aansluiten op actuele ontwikkelingen in de kunsten.
5. Streven naar een evenwicht tussen productie, receptie en reflectie en streven naar een inhoudelijke relatie tussen theorie en praktijk die weerspiegeld wordt in de verhouding tussen (een deel van) schoolexamen en centraal examen.
6. Tegengaan van overladenheid, die dreigt als men de belangrijkste elementen van de kunstvakken oude stijl en nieuwe stijl wil handhaven en samenvoegen.
7. Ontwikkelen van een kerncurriculum voor de nieuwe kunstvakken, waarbij ruimte blijft voor scholen en docenten om accenten te leggen of zaken aan te vullen;
8. De nieuwe kunstvakken krijgen vorm in twee samenhangende hoofdcomponenten:
  - een praktische component (de praktijk met verschillende domeinen en vaardigheden);
  - een theoretische component (de theorie met verschillende kennisdomeinen).

3.3 Algemeen doel van de nieuwe kunstvakken

De kunstvakken onderwijzen leerlingen in de disciplines: beeldende vormgeving, dans, drama/theater of muziek. Leerlingen verwerven kennis, vaardigheden en technieken om in een of meer disciplines door middel van kunstzinnige media vorm en betekenis te creëren. Ze leren op hun eigen kunstzinnige activiteiten te reflecteren en deze te relateren aan professionele kunsten.

Zij leren kunstuitingen kritisch te beschouwen en te interpreteren en verwerven kennis van en inzicht in de geschiedenis en actuele betekenis van kunst. De nieuwe kunstvakken ontwikkelen ook het cultuurhistorisch besef, waardoor leerlingen inzicht verwerven in de wijze waarop cultuur en maatschappij invloed uitoefenen op de verschillende kunstdisciplines en hun onderlinge relaties.

De nieuwe kunstvakken bieden ruimte en gelegenheid tot het ontdekken en verder ontwikkelen van talent. De kunstvakken vormen leerlingen tot toekomstige culturele burgers die kennis hebben van kunst en cultuur van het verleden, die actief deelnemen aan de kunst en cultuur van nu en die mede vormgeven aan de kunst en cultuur van morgen.

De nieuwe kunstvakken beogen enerzijds bij te dragen aan voor de kenniseconomie belangrijke, vakoverstijgende competenties en kwalificaties:

- creatief en kritisch denken, probleemoplossend denken en werken;
- sociale vaardigheden;
- begrip voor culturele verscheidenheid.

Anderzijds bereiden zij leerlingen voor op studierichtingen in onderwijs, kunst, cultuur en maatschappij en in de creatieve industrie.

3.4 Elementen van een kerncurriculum voor de nieuwe kunstvakken

- *Productie: artistiek-technisch vaardig zijn*
De leerling laat de kwaliteit van zijn praktijkvaardigheid zien aan de hand van concreet handelen en de artistieke resultaten daarvan. Hij demonstreert zijn praktische vaardigheden aan de hand van geproduceerd of te produceren praktisch werk. Hij past diverse 'artistieke vaardigheden en denkwijzen' toe die eigen zijn aan de gekozen vakdiscipline. Hij kan laten zien dat hij zijn artistieke vaardigheden heeft ontwikkeld en kan reflecteren op het eigen werk en op dat van (professionele) anderen.
- *Productie: planmatig en procesgericht kunnen werken*
De leerling laat zien dat hij in staat is een gegeven discipline overstijgend thema of probleemstelling zelfstandig vorm te geven met middelen van zijn gekozen vakdiscipline. Dit kan individueel en/of in samenwerking met anderen. In het laatste geval kunnen leerlingen kiezen voor een monodisciplinaire aanpak of een multidisciplinaire samenhang. Daarnaast moet de leerling (moeten de leerlingen) het ontwerp- en maakproces schriftelijk vastleggen met behulp van media naar keuze. De leerling toont aan dat hij procesmatig kan werken en dan hij kan reflecteren op zijn creatieve proces.
- *Receptie en reflectie*
De leerling toont dat hij vaktermen en begrippen kan hanteren uit zijn gekozen kunstdiscipline om uitdrukking te geven aan adequate receptie van en reflectie op een kunstwerk. Hij is in staat in zijn beschouwing verbanden te leggen met cultuur en kunst. Hij is in staat om met begrippen uit de vaktaal van zijn gekozen discipline zijn mening te onderbouwen. Hij laat zien dat hij vaardig kan waarnemen, kritisch kan denken, reflecteren naar aanleiding van bronmateriaal, vergelijken en beoordelen en hij laat zien dat hij zijn kennis kan toepassen op uiteenlopende contexten.
- *Kennis en inzicht*
  - Monodisciplinair: de gekozen kunstdiscipline.
De leerling demonstreert dat hij beschikt over kunsthistorische en vaktheoretische kennis van en inzicht in stijlen, vormen en genres die van betekenis zijn voor de historische ontwikkeling van de kunstdiscipline van zijn keuze. Hij kan stijlen, vormen en genres plaatsen in een culturele context.
  - Multidisciplinair.
De leerling laat zien dat hij beschikt over kennis van en inzicht in de cultuurgeschiedenis van de kunsten in de 20ste en 21ste eeuw. Hij kent stijlen, enkele exemplarische werken, vormen en genres die van betekenis zijn voor de verschillende kunstdisciplines in de 20ste en 21ste eeuw en kan deze plaatsen in een maatschappelijk en cultureel ontwikkelingsperspectief.
- *Verbindingen leggen tussen praktijk en theorie*
De leerling laat zien dat hij in staat is een korte verhandeling te schrijven waarin hij reflecterend een verbinding legt tussen zijn persoonlijke visie en ontwikkeling, zijn werk, dat van (professionele) anderen en de vaktheorie van zijn gekozen kunstdiscipline. In het bijzonder gaat hij daarbij in op de thema-opdracht en het thematische kader dat betrekking heeft op het examen in de kunstvakken dat hij aflegt.

3.5 Differentiatie havo en vwo

De nieuwe kunstvakken bestaan uit twee componenten, een praktijkcomponent en een theoretische component. Het maken van onderscheid in het programma is het meest relevant in de theoretische component.

Praktijkcomponent

Alle leerlingen vullen de praktijkcomponent op eigen, individuele, wijze in. Deze invulling is mede afhankelijk van de vooropleiding en de reeds aanwezige competenties bij de leerlingen. Het belangrijkste verschil tussen havo en vwo is dan ook de hoeveel tijd. (twee jaar versus drie jaar) die een leerling heeft om zich persoonlijk te ontwikkelen. Het proces van rijping is naast cognitieve leerlingkenmerken sterk van invloed op het kennisniveau en de beheersing van vaardigheden. Het is aan de beoordelaar (docent) om de kwaliteit van de ontwikkeling nauwkeurig te documenteren.

Theoretische component

In de theoretische component zijn de verschillen wezenlijker.

- In het te ontwikkelen kerncurriculum moet een duidelijk onderscheid aangebracht worden in de kennisbasis voor havo- en vwo-leerlingen. Afgezien van het gegeven dat er meer onderwijstijd beschikbaar is, mag van vwo-leerlingen ook een grotere diepgang verwacht worden. Dat betekent dat in het te ontwikkelen kerncurriculum onderscheid gemaakt wordt in de leerstofomschrijvingen, de basisconcepten ten behoeve van de kunstbeschouwing en de historische stromingen.
- In de verbinding die gezocht wordt tussen praktijk en theorie, tussen het eigen werk⁵ en dat van anderen en de vaktheorie zoals die tot uiting komt in het centraal examen wordt van vwo-leerlingen meer diepgang verwacht dan van havoleerlingen. Dat betekent dat er voor het vwo centraal examen ook andere typen vragen ontwikkeld moeten worden dan voor havo.
- Eenzelfde verschil in diepgang tussen havo en vwo kan ook gemaakt worden als het gaat over kunstbeschouwing en de historische ontwikkelingen.

Overigens is het wel van belang om de verschillen in uitwerking van een kerncurriculum voor de kunstvakken te baseren op daadwerkelijke verschillen tussen havo en vwo. Het gaat immers om twee verschillende schooltypen die ook voorbereiden op een ander type vervolgonderwijs in het Hoger Onderwijs. De afgelopen jaren zijn er verschillende projecten⁶ geweest die gewerkt hebben aan een eigen gezicht van met name het havo. Het is goed om deze ontwikkelingen te betrekken bij de verdere uitwerkingen van onze voorstellen in twee verschillende kerncurricula.

⁵ Eigen werk kan betekenen: een eigen ontwerp, maar ook het gekozen repertoire (bij muziek)

⁶ Zie onderzoek VO-raad: <http://www.vo-raad.nl/themas/tweedefase/eigen-gezicht-havo-vwo>

4. Examenvorm van de nieuwe kunstvakken

4.1 Het examenprogramma

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen in een van de kunstvakken (beeldende vormgeving, dans, muziek of drama/theater). Tussen beide examens bestaat samenhang door een vooraf gegeven thema. Het schoolexamencijfer en centraal examencijfer bepalen elk voor 50% het eindcijfer.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

- Domein A Vakpraktijk: productie en presentatie van beeldend werk, dans, muziek of theater.
- Domein B Vakpraktijk: verbinding praktijk en theorie (thema-opdracht).
- Domein C Vakpraktijk: receptie en reflectie vanuit de gekozen kunstdiscipline beeldende vormgeving, dans, muziek of drama/theater.
- Domein D Vaktheorie: begrippenkader en analysekader op basis van het kerncurriculum ten behoeve van analyse, kunstbeschouwing en historische ontwikkeling van de gekozen kunstdiscipline (beeldende vormgeving, dans, muziek of drama/theater).
- Domein E Cultuurgeschiedenis van de 20ste en 21ste eeuw op basis van het kerncurriculum.

Schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op de domeinen A, B en C en indien het bevoegd gezag daarvoor kiest andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen. Het schoolexamen bevat een thematische opdracht in het kader van een overkoepelend thema voor de kunstvakken dat voor een periode van in principe drie jaar wordt vastgesteld.

Centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen B, C, D en E.

Een overkoepelend thema dat voor een periode van in principe drie jaar wordt vastgesteld, zorgt voor inhoudelijke samenhang en de begrenzing van de omvang van de stof voor het centraal examen.

Daarnaast geldt voor het centraal examen dat:

- het College voor Examens het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vaststelt.
- het College voor Examens indien nodig een specificatie bekend maakt van de examenstof van het centraal examen.

4.2 Toelichting op het examenprogramma

Het examen blijft bestaan uit een schoolexamen en een centraal examen. Zij bepalen elk voor 50% het eindcijfer.

Er komt een Centraal Examen dat uit drie onderdelen zal bestaan met een overkoepelend thema (in principe drie jaar geldig):

1. Domein C-D
Kennis van de vakdiscipline: specifieke delen voor elke kunstdiscipline afzonderlijk (beeldende vormgeving, dans, drama/theater, of muziek) op basis van een kerncurriculum. Dit onderdeel wordt per vakdiscipline ingevuld.

2. Domein E
Kennis van de cultuurhistorie: algemeen cultuurhistorisch gedeelte op basis van een kerncurriculum met betrekking tot de kunstdisciplines in de 20ste en 21ste eeuw. Dit onderdeel is voor alle leerlingen gelijk!
3. Domein B
Reflectie-schrijfo opdracht: een reflectievraag die praktijk en theorie verbindt. De themaopdracht uit het schoolexamen wordt gekoppeld aan de vaktheorie. De opdracht is voor alle leerlingen gelijk, maar ze wordt vakspecifiek ingevuld.

Het thema wordt, zoals hierboven aangegeven, leidraad voor minimaal een onderdeel van het schoolexamen.

Het thema zorgt voor verbinding en biedt docenten en examenmakers ook variatie en afwisseling. Het moet exemplarisch zijn voor meerdere problemen binnen de kunst vanuit zowel cultuurhistorisch als vakspecifiek perspectief. Het thema dient:

- haalbaar te zijn binnen de beschikbare studielast;
- duurzaam en toetsbaar te zijn;
- voldoende raakvlakken te hebben met de verschillende kunstdisciplines;
- herkenbaar te zijn voor de leerlingen;
- voldoende ruimte te bieden voor de invulling van de exameneisen over een periode van in principe drie jaar;
- actualiteit en historische ontwikkeling in kunst en cultuur te verbinden.

De eerder opgedane ervaringen bij het beoordelen van werk van leerlingen (CPE) kunnen in de nieuwe opzet gebruikt worden bij de ontwikkeling van instrumenten voor de beoordeling van het schoolexamen. De verkenningscommissie wil scholen stimuleren om interscolaire netwerken op te zetten, al dan niet in samenwerking met vakopleidingen, docentenopleidingen en/of docentenverenigingen. In deze netwerken kan gewerkt worden aan bijvoorbeeld intervisie van docenten of het opstellen van beoordelingscriteria en parameters met betrekking tot het werk van de leerlingen. Dit alles om de kwaliteit van docenten, onderwijs, toetsing en beoordeling te borgen.

4.3 Schematische weergave

De verschillende disciplines (beeldende vormgeving, dans, drama/theater en muziek) hebben een aantal gelijke kenmerken:

- een evenwicht tussen productie, receptie en reflectie;
- een inhoudelijke relatie tussen theorie en praktijk, onder andere weerspiegeld in de verhouding tussen (een deel van) het schoolexamen en centraal examen;
- het recht doen aan de eigenheid van de verschillende kunstdisciplines, maar ook het stimuleren van vakoverstijgende samenwerking;
- het aansluiten op actuele ontwikkelingen in de kunst;
- een kerncurriculum per kunstvak waarbij voldoende ruimte blijft voor scholen en docenten om eigen accenten te leggen;
- het schoolexamen en centraal examen bepalen in gelijke mate het eindcijfer.

SCHOOLEXAMEN	CENTRAAL EXAMEN	
Praktisch deel eigen vakdiscipline	Cultuurhistorische ontwikkeling van de kunsten in de 20ste en 21ste eeuw	Vaktheorie per kunstvak
Domein A (productie) Domein B (verbinding praktijk en theorie) Domein C (receptie en reflectie)	Domein B (verbinding praktijk en theorie) Domein E (voor alle kunstvakken)	Domein D
<ul style="list-style-type: none"> • Mogelijkheid tot interdisciplinair samenwerken. • Vrijheid voor de school bij invulling praktisch deel. • Minimaal een onderdeel van het schoolexamen valt onder het overkoepelende onderdeel 'Verbinding van praktijk en theorie' (Domein B) en sluit aan bij het driejaarlijkse CE-thema. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kerncurriculum fungeert als kennisbasis. • Programma is gebaseerd op een vooraf bekend thema gekoppeld aan de 20ste en 21ste eeuw. • Het thema werkt als stofbeperking en beschrijft exemplarisch kunstenaars, stromingen, onderwerpen, stijlen en kunstwerken. • Het thema wordt vastgesteld voor in principe drie jaar. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kerncurriculum fungeert als kennisbasis. • Bevat een aantal basisconcepten ten behoeve van de vakspecifieke kunstbeschouwing (analyse) en enkele stromingen. • Scholen en docenten kunnen de vaktheorie eventueel zelf uitbreiden.
Verbinding praktijk en theorie in schoolexamen en centraal examen		
<ul style="list-style-type: none"> • De kandidaat werkt vanuit de eigen discipline (met mogelijkheden tot interdisciplinaire samenwerking). • De cultuurhistorische ontwikkeling wordt vanuit vakdiscipline-overstijgend perspectief benaderd. 		
<ul style="list-style-type: none"> • In het centraal examen is een voor alle kandidaten gelijke reflectieve vraag opgenomen die in vakspecifieke termen moet worden beantwoord. • De kandidaat wordt in het centraal examen gevraagd het eigen werk in het kader van domein B, onderbouwd in verbinding te brengen met het werk van anderen. 		

5. CKV en de nieuwe kunstvakken

5.1 Huidige situatie

CKV is verplicht voor alle leerlingen in de tweede fase havo/vwo behalve (in de nabije toekomst) voor gymnasium leerlingen. Leerlingen komen door het vak CKV structureel in aanraking met de professionele wereld van kunst en cultuur. Er ontstaat een uitwisseling tussen school, leerling en culturele instellingen. Door het doen van culturele activiteiten ervaren en reflecteren de leerlingen op zowel de zogenaamde hoge als lage cultuur. In principe kiezen leerlingen zelf welke culturele activiteiten ze ondernemen. Soms zorgt de school voor sturing door gezamenlijk naar bepaalde voorstellingen of musea te gaan.

CKV kent alleen een schoolexamen, dat afgenomen kan worden gedurende de hele periode van de tweede fase. Deze spreiding is onder meer mogelijk omdat leerlingen een individueel kunstdossier of portfolio met reflectieopdrachten moeten bijhouden. De leerling moet het vak CKV met een voldoende afsluiten.

Het vak CKV heeft de cultuurdeelname van de leerlingen bevorderd (Damen, 2010)⁷. Scholen en buitenschoolse educatieve instellingen hebben duurzame contacten opgebouwd en geïnvesteerd in de ontwikkeling van lesprogramma's en activiteiten. De cultuurkaart heeft hierbij een faciliterende rol gehad. Er is echter ook kritiek op de te vrijblijvende invulling van de kenniscomponent van het vak (zie bijvoorbeeld Raad voor Cultuur, 2011, pagina 4) en de soms ontoereikende toerusting van leerkrachten voor het begeleiden van leerlingen in de diverse verschillende kunstdisciplines en kunstvormen (Ganzeboom, 2002, pagina 26 en volgende). Ook maakt CKV geen deel uit van het zogenaamde combinatiecijfer dat meetelt in het schoolexamen. Dit verlaagt de status van het vak (Dieleman, 2010).

5.2 Toekomst CKV

De verkenningscommissie doet, met het oog op bovenstaande en op de relatie met de nieuwe kunstvakken, de volgende aanbevelingen:

- Kennisbasis
Maak een duidelijke, maar beperkte stofomschrijving voor domein B (zoals ook bij KCV het geval is.) Omschrijf de eisen aan kennis en vaardigheden en besteed daarbij nadrukkelijk aandacht aan interdisciplinariteit.
- Accenten
Leg bij de stofomschrijving meer nadruk op kunst, cultuur en media. Geef mediawijsheid een manifestere rol.
- Ervaringsgericht leren
Laat het ervaringsgerichte karakter van CKV voorop staan. Culturele activiteiten, al dan niet zelfstandig uitgevoerd, blijven de basis vormen van het vak.
- Financiering door middel van de cultuurkaart dient gehandhaafd te blijven.
- De commissie adviseert het vak CKV af te sluiten met een cijfer. Dit zorgt voor een hogere status van het vak en geeft een impuls aan kwaliteitsverbetering doordat leerlingen een

⁷ Deze studie toonde korte termijneffecten, maar (nog) geen langetermijneffecten van CKV op cultuurdeelname aan

extra stimulans krijgen om zich voor het vak in te zetten. Het cijfer telt mee in het combinatiecijfer.

- Zorg voor voldoende gekwalificeerde docenten voor CKV, opgeleid in een van de kunstvakken.

6. Onderbouw, vmbo en de nieuwe kunstvakken

6.1 Onderbouw

Voor het onderwijs in de kunstvakken in de onderbouw gaan we uit van de kerndoelen, waaraan scholen op eigen wijze invulling kunnen geven.

De commissie is van mening dat:

- Leerlingen in de onderbouw zich niet alleen breed moeten oriënteren op cultuur, maar zich daarnaast ook minimaal een van de kunstvakken eigen moeten maken. Het aanbod in de onderbouw moet aansluiten bij de kunstvakken die de school als examenvak aanbiedt;
- Een school alleen bepaalde kunstvakken als examenvak kan aanbieden, als de leerlingen het desbetreffende vak in de onderbouw hebben gehad. Alleen dan kunnen leerlingen op een verantwoorde manier een keuze maken. Alleen dan kan gewaarborgd worden dat de leerlingen zich, in een doorlopende leerlijn, voldoende ontwikkelen in het beheersen van de praktijk en het bijbehorende begrippen- en analyseapparaat.

6.2 Vmbo

De opbouw van het vmbo-examen voor de kunstvakken sluit nauw aan bij het nieuwe kunstvak zoals de commissie dat voor ogen heeft voor havo en vwo. Binnen het vmbo zijn er vier vakken (beeldend, dans, drama of muziek) waarbij het schoolexamen vooral betrekking heeft op het praktijkgedeelte van het gekozen vak. In het centraal examen gaat het niet alleen om de eigen vakdiscipline, maar ook om het leggen van verbanden met andere kunstdisciplines. Leerlingen, die op vmbo-niveau examen hebben gedaan in een kunstvak, kunnen in de nieuwe opzet zonder enig probleem instromen in havo-4 met het kunstvak als examenvak.

Er zijn momenteel vmbo-scholen die heel bewust kiezen voor beroepsgerichte opleidingen binnen een breed cultuuraanbod. Leerlingen kunnen op deze manier doorstromen naar een MBO-opleiding die in hoge mate een beroep doet op artistieke en kunstzinnige kwaliteiten. Afdelingen theatertechniek en grafische afdelingen zijn hiervan voorbeelden.

7. Docentenopleidingen en de nieuwe kunstvakken

De adviezen van deze commissie betekenen op termijn het einde van de situatie met zowel kunstvakken oude als nieuwe stijl in de tweede fase van het voortgezet onderwijs. Dit heeft tot gevolg dat de docentenopleidingen beeldende kunst en vormgeving en muziek de studenten ook niet meer op twee soorten examenvakken hoeven voor te bereiden. Dit zorgt voor een duidelijke en transparante situatie met nieuwe kunstvakken, een bijbehorend kerncurriculum en een duidelijke stofomschrijving en/of duidelijke eindtermen. Voor de docentenopleidingen betekent dit een verlichting van de studielast (namelijk minder overladenheid) ten opzichte van de huidige situatie.

De vernieuwing van de kunstvakken heeft gevolgen voor de eisen die gesteld worden aan de competenties van de docent, de docentenopleidingen en nascholing en professionalisering met betrekking tot de vorm van het nieuwe examenprogramma.

Voor wat betreft het nieuwe schoolexamen:

- De docent moet in de tweede fase van havo/vwo creatieve (maak)processen in een van de kunstdisciplines in gang kunnen zetten en kunnen begeleiden en beoordelen. Dit betekent dat in de docentopleidingen ruim aandacht besteed moet worden aan het ontwikkelen en begeleiden van praktische opdrachten in de gekozen kunstdiscipline. Voorts moet gewerkt worden aan het ontwikkelen van een (actueel) kunstzinnig en cultureel repertoire en aan de attitude om de ontwikkelingen in de gekozen kunstdiscipline bij te blijven houden (sluit ook aan bij de plannen voor 'Leraar 2020').
- Productie multidisciplinair thema
Leerlingen maken binnen het thema een kunstwerk.⁸ De docent moet over inzichten, kennis en vaardigheden beschikken om op productief niveau de kunstdisciplines te kunnen integreren in een samenwerkingsproject.
Opleidingen moeten aandacht schenken aan de specifieke aspecten die bij het multi- en interdisciplinair werken aan de orde komen. Kennis van de 'andere' kunstdisciplines en kennis van en ervaring met de verschillende mogelijkheden van integratie van de disciplines.

Voor wat betreft het nieuwe centraal examen:

- Vaktheorie
Leerlingen krijgen opgaven over de geschiedenis, vaktheorie en het beschouwingsapparaat van de eigen kunstdiscipline.
De docent moet kennis hebben van de historische ontwikkeling van de kunstdiscipline en analytisch kunnen kijken en luisteren naar kunstwerken. De opleidingen moeten een historisch overzicht van de gekozen kunstdiscipline aanbieden en het beschouwingsapparaat van de betreffende kunstdiscipline voorstelbaar en inzichtelijk maken.

⁸ Kunstwerk in een van de disciplines. Dat kan bij muziek naast componeren ook het uitvoeren van een bestaande compositie zijn

- Multidisciplinaire (cultuurhistorische) benadering van de kunstvakken via thematische invalshoek.
Leerlingen krijgen opgaven over verschillende disciplines binnen een thema.
De docent moet kennis en inzicht hebben van de cultureel-historische context van alle kunstdisciplines in de 20ste en 21ste eeuw om les te kunnen geven rond een multi/interdisciplinair thema in de kunsten. De docentenopleidingen moeten kennis en inzicht van de cultuurhistorische context van alle kunstdisciplines aanbieden en inzichtelijk maken. Ook moeten zij studenten leren hoe die context thematisch te benaderen is.
- Reflectie
Een van de opgaven van het centraal examen betreft een reflectieve schrijfofdracht, een betoog waarin het eigen werk van leerlingen wordt vergeleken met het werk van (professionele) anderen die zich met dezelfde thematiek hebben beziggehouden. Die 'anderen' zijn dan medeleerlingen en/of professionele kunstenaars. Docenten moeten in staat zijn hun leerlingen te helpen bij het leren opbouwen van zo'n betoog. De schrijfstijl, het formuleren, het opbouwen van een tekst met een inleiding, een kern en een conclusie zal aansluiten op vakvaardigheden die verworven zijn bij het vak Nederlands. Ook in de docentenopleiding zal aandacht moeten worden besteed aan het zelf analyseren en beschrijven van eigen werk in relatie tot het werk van andere kunstenaars.

De commissie onderschrijft de aanbevelingen en plannen zoals uitgewerkt in het Actieplan 'Leraren 2020'. Overige aanbevelingen:

- De commissie pleit voor duidelijke profileringmogelijkheden binnen de bachelor-docentenopleidingen in het kunstonderwijs en gezien de breedte van het beroepenveld, in ieder geval een profilering voor de tweede fase van het voortgezet onderwijs.
- De commissie pleit voor een structureel aanbod van na- en bijscholing. Enerzijds om de invoering van de voorgestelde nieuwe kunstvakken in de tweede fase bij zittende docenten beter mogelijk te maken. Anderzijds om een blijvende professionalisering van docenten in de kunstvakken te kunnen bewerkstelligen.

De vierjarige bacheloropleidingen voor docenten in de kunstvakken zijn ongegradeerd, ze leiden op tot volledige bevoegdheid voor alle niveaus in het onderwijs en het buitenschoolse werkveld. Op masterniveau zijn er interdisciplinaire opleidingen kunsteducatie in deeltijd. Deze leiden niet op tot een hogere onderwijsbevoegdheid. Deze situatie in het kunstonderwijs is historisch gegroeid en wijkt af van de tweede- en eerstegraadsstructuur in de andere schoolvakken. Over de wenselijkheid hiervan verschillen de betrokkenen in de kunstvakdocentenopleidingen sterk van mening. Het preadvies van de verkenningscommissie over de nieuwe kunstvakken leidt op zich niet tot argumenten voor of tegen een wijziging in de gradering van de docentenopleidingen. Gezien de aanhoudende discussie over bevoegdheden in relatie tot de bachelor-master structuur en het belang hiervan voor de docentenopleidingen, lijkt de commissie een afzonderlijk advies hierover gewenst. Dat advies moet de argumenten pro en contra afwegen en zowel onderwijsinhoudelijke als arbeidsrechtelijke en financiële aspecten in kaart brengen.

Literatuur

Damen, M.L. (2010). *Cultuurdeelname en CKV: studies naar effecten van kunsteducatie op de cultuurdeelname van leerlingen tijdens en na het voortgezet onderwijs*. Groningen: ICS.

Dieleman, C. (2010). *Het Nieuwe theaterleren. Een veldonderzoek naar de rol van theater binnen Culturele en Kunstzinnige Vorming op havo en vwo*. Amsterdam: Vossiuspers UVA.

Ganzeboom, H., en anderen (2002). *CKV1-Volgproject. Cultuur en Educatie 3*. Utrecht: Cultuurnetwerk.

Oomen en anderen (2008). *Monitor cultuureducatie - meting 2008*. Utrecht: Oberon, onderzoek en advies. Verkegen op 20 juli 2011 van <http://www.oberon.eu/Beheer/DynamicMedia/publicaties/MonitorCEVO2008.pdf>

Raad voor Cultuur (2011). *Sectoranalyse Amateurkunst en Cultuureducatie*. Verkregen op 20 juli 2011 van http://www.cultuur.nl/Upload/Docs/RvC_advies_bijlagen4.pdf

Bijlage 1

Samenstelling van de verkenningcommissie van de kunstvakken

Voorzitter	Drs. A.P.M. Wevers	Oud-voorzitter College van Bestuur Pontes Scholengroep, Goes
Secretaris	Drs. P.G. Marsman	Leerplanontwikkelaar Kunst en Cultuur SLO
Secretaris	Drs. A.M.M. Taminiau	Leerplanontwikkelaar Kunst en Cultuur SLO
Lid	Mevrouw L. Broekhuizen	Docent vakdidactiek docentenopleiding Beeldende kunst en Vormgeving ArtEZ hogeschool voor de Kunsten, Arnhem
Lid	De heer J.G.H. van Gemert	Docent drama MHBO Theater ROC Koning Willem I College, Den Bosch
Lid	Mr. A.H.J. Gerrits	Projectleider Cultuurprofielscholen Senior Consultant Cultuurnetwerk Nederland
Lid	Prof. dr. F. Haanstra	Lector Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten en Bijzonder hoogleraar Universiteit Utrecht
Lid	De heer J. Hausmans	Lid centrale directie van LVO, Weert
Lid	De heer J.J. Herfs	Docent muziek Jac.P. Thijssen College, Castricum Docent master muziek ArtEZ hogeschool voor de Kunsten
Lid	Mevrouw T. Kraus	Docent muziek Dalton College, Voorburg
Lid	Mevrouw M. Kurzenacker	Docent dans Thorbecke Voortgezet Onderwijs, Rotterdam
Lid	Drs. M. van Noort	Docent beeldende vormgeving/kunst algemeen Dalton, Den Haag
Lid	De heer R. van der Sloot	Docent Tekenen/ Beeldende Vorming Koningin Wilhelmina College, Culemborg.
	Drs. M.J.E. Beuk	Waarnemer vanuit het ministerie van OCW

Bijlage 2

Korte historie kunstvakken in het voortgezet onderwijs

Voor 1968 was tekenen het enige verplichte kunstvak op het rooster van middelbare scholen. Op een deel van de scholen werden daarnaast ook andere vakken, zoals muziek gegeven en werden concerten en toneelstukken bezocht. Alleen op de middelbare meisjesschool was het aandeel van de kunstvakken substantieel en werd er ook kunstgeschiedenis gedoceerd. Toen in 1968 de Wet op het voortgezet onderwijs in werking trad kregen tekenen, muziek en handvaardigheid een plaats als verplicht vak in alle vormen van voortgezet onderwijs. In de loop van de jaren zeventig werden er eindexamens ingevoerd in de vakken tekenen, handvaardigheid (handenarbeid en textiele werkvormen) en muziek. Eerst in mavo en havo, later ook in het vwo en het beroepsonderwijs.

In 1993 werd de basisvorming ingevoerd: een pakket van vijftien verplichte vakken voor alle 12- tot 15-jarigen. Een school diende twee kunstvakken aan te bieden en kon daarbij kiezen uit muziek, drama, dans en een van de beeldende vakken (tekenen, handenarbeid, textiele werkvormen, audiovisuele vormgeving). Scholen konden in plaats van afzonderlijke beeldende vakken ook een geïntegreerd vak 'beeldende vorming' aanbieden.

De basisvorming is in 2006 afgeschaft en vervangen door de Onderbouw-VO. Scholen hebben grote vrijheid de eerste jaren van het voortgezet onderwijs op hun eigen manier in te richten. Voor het leergebied 'kunst en cultuur' zijn vijf zeer globale kerndoelen geformuleerd. Uit de landelijke monitor cultuureducatie in het voortgezet onderwijs (Oomen en anderen, 2008) blijkt dat in de onderbouw 82% van de scholen tekenen aanbiedt, 75% handvaardigheid, 24% textiele werkvormen en 15% audiovisuele vorming. 65% van de scholen heeft een geïntegreerd vakgebied beeldende vorming. Verder biedt 79% van de scholen muziek aan in de onderbouw, 23% dans en 49% drama. Niet bekend is echter of de kunstdisciplines in de vorm van een regulier vak wordt aangeboden of dat het een aanbod van enkele projecten is. Vooral bij dans en drama komt die laatste vorm veel voor.

In 1998/1999 werd in havo en vwo de tweede fase ingevoerd met in het gemeenschappelijke deel het nieuwe, voor alle leerlingen verplichte vak CKV1 (behalve voor gymnasiasten die KCV kregen). Het vak beoogt leerlingen ervaring te laten opdoen met verschillende vormen van kunst en cultuur. In 2003 kreeg het vmbo eveneens een verplicht vak CKV, dat in omvang kleiner is dan op havo en vwo, namelijk 40 studielasturen tegenover 120 op havo en 160 op het vwo. De vouchers die scholen en leerlingen kregen om de bezoeken aan culturele instellingen te helpen bekostigen, zijn later omgezet in een cultuurkaart voor alle leerjaren en het vak CKV1 heet nu CKV.

Met de komst van een profielstructuur in de tweede fase is ook het vak CKV2,3 in het profiel Cultuur en Maatschappij ingevoerd. CKV2 is een algemeen cultuurhistorisch vak en CKV3 omvat een kunstdiscipline: beeldende vorming, dans, drama of muziek. De bedoeling was dat CKV2,3 een verplicht profielvak zou worden, maar dit is niet doorgegaan. In 2007 werd de vernieuwde tweede fase ingevoerd. Het kunstvak in het profiel Cultuur en Maatschappij werd een profielkeuzevak en de naam CKV2 werd veranderd in Kunst (Algemeen). CKV 3 heet nu Kunst (beeldende vorming), Kunst (muziek) et cetera. Scholen kunnen in plaats van deze 'vernieuwde' invulling van de kunstvakken ook nog het kunstvak in de 'oude stijl' als examenvak

aanbieden, dat wil zeggen de oude examenvakken tekenen, handvaardigheid, textiele werkvormen of muziek.

De grote meerderheid van de havo/vwo scholen biedt voor de leerlingen, die het profiel Cultuur en Maatschappij kiezen, een kunstvak als eindexamenvak aan. Iets minder dan de helft doet dat in de vorm van een kunstvak oude stijl en iets meer dan de helft in de vorm van een kunstvak nieuwe stijl. In 2010 deed van alle havo eindexamenleerlingen 28% examen in een kunstvak en van de vwo leerlingen 25%.

Bijlage 3

Overzicht geraadpleegde organisaties en instellingen

De verkenningcommissie heeft onderstaande personen en organisatie geraadpleegd.

30 september 2010	Utrecht	Cultuurprofielscholen
1 november 2010 / 2 november 2010 / 5 november 2010	Groningen / Alphen a/d Rijn / Eindhoven	Docenten, coördinatoren en schoolleiders onder leiding van Antoine Gerrits
10 november 2010	Utrecht	Docenten drama onder leiding van Jan van Gemert
11 november 2010	Den Haag	VSNU Hans de Jonge, Laura Landgraaf
8 december 2010	Weert	Schoolleiders onder leiding van John Hausmans
24 januari 2011	Utrecht	Docenten beeldend onder leiding van Leontine Broekhuizen, Maarten van Noort, Rob van der Sloot
27 januari 2011	Utrecht	VO-raad Sjoerd Slagter HBO-raad Audrey Zimmerman, Vincent Assink, Rien van der Vleuten
3 februari 2011	Utrecht	Docentenopleiders onder leiding van Leontine Broekhuizen, Jan van Gemert, Folkert Haanstra, Jos Herfs
7 februari 2011	Utrecht	Docenten muziek onder leiding van Jos Herfs en Tessa Kraus
15 maart 2011	Utrecht	Docenten dans onder leiding van Michelle Kurzenacker
30 juni 2011	Utrecht	College voor Examens Freya Martin, Wim Vluggen, Melvin Crone
5 juli 2011	Arnhem	Cito Lody Smeets, Marieke Wensing, Herjan Denissen, Hugo Gitsels

SLO is het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. Al 35 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek beleid, wetenschap en onderwijspraktijk. De kern van onze expertise betreft het ontwikkelen van doelen en inhouden van leren, voor vele niveaus, van landelijk beleid tot het klaslokaal.

We doen dat in interactie met vele uiteenlopende partners uit kringen van beleid, schoolbesturen en -leiders, leraren, onderzoekers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (ouders, bedrijfsleven, e.d.).

Zo zijn wij in staat leerplankaders te ontwerpen, die van voorbeelden te voorzien en te beproeven in de schoolpraktijk. Met onze producten en adviezen ondersteunen we zowel beleidsmakers als scholen en leraren bij het maken van inhoudelijke leerplankeuzes en het uitwerken daarvan in aansprekend en succesvol onderwijs.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo